

NOVE SLOBODE POKRETNIH SLIKA SEĆANJA

(Aleksandra Milovanović, *Nove arhive: mediji, žanrovi, formati*, Beograd: Fakultet dramskih umetnosti, Institut za pozorište, film, radio i televiziju, 2024)

930.253:004.9(049.32)
026.6(049.32)
COBISS.SR-ID 171663881

U monografiji *Nove arhive: mediji, žanrovi, formati*, prof. dr Aleksandra Milovanović kruniše višegodišnji istraživački rad i *angažman na terenu*. Naime, svoje neposredno iskustvo rada sa audio-vizuelnom građom i montiranja prestižnih dokumentarnih filmova i serijala autorka veoma vešto *prevodi* u transdisciplinarne teorijske okvire oslanjajući se na temelje medijske arheologije i teorije i istorije filma, televizije i medija, ali istovremeno praveći neophodan iskorak ka digitalnoj humanistici, s jedne, i kulturama sećanja sa druge strane. Nakon što nam je suvereno približila koncept transmedijalnosti u svojoj prethodnoj monografiji (*Ka novim medijima: transmedijalni narativi između filma i televizije*, Beograd: Filmski centar Srbije, 2019), u ovom delu ona uspeva da, iako zadovoljavajući sve kriterijume naučne monografije, metodologijom i stilom pisanja podstakne čitaoca na *umreženo, hipertekstualno* pristupanje narativu prevazilazeći linearnu strukturu svojstvenu štampanom mediju. Stoga dok uranjamo u sadržaj knjige, bogato opremljen referencijalni aparat nas podstiče da uporedo s primarnim tekstom detaljno savladavamo i fusnote i nadalje pretražujemo ponuđene informacije i baze podataka. Tako nam autorka otvara putanje ka različitim mogućnostima račvanja ove potentne teme koja je, kako i ona sama u uvodnoj reči napominje, poput arhive same, nikada kompletirana kolekcija znanja i sadržaja. Ipak, veoma jasno postavljen i teorijski potkovan pristup, Milovanovićeva obogaćuje relevantnim primerima: nesumnjivo slikama svojih sećanja na audio-vizuelno nasleđe s kojim je tokom rada u neposrednom kontaktu, a koje toliko vešto opisuje i analizira da tekst o ovoj građi gotovo oživljava pred čitaočevim očima.

¹ milena.jokanovic@f.bg.ac.rs; ORCID 0000-0002-6232-9632

Monografija je podeljena na dve veće tematske celine kojima prethode uvodne napomene, a slede spisak literature, indeks pojmova i biografija autorke. Prva celina sastavljena iz tri poglavlja posvećena je arhivama, odnosno arhivskom zaokretu u eri digitalne humanistike, zatim metodama, modelima i medijima audio-vizuelnih arhiva, kao i arhivama iz prizme savremenih „tehnologija sećanja“. U ovom delu monografije autorka ostvaruje suveren doprinos teoriji kultura sećanja predstavljajući genezu odnosa prema čuvanju sećanja i načinima konstruisanja individualnog i kolektivnog identiteta posredstvom audio-vizuelnih nosilaca pamćenja, da bi nas zatim uvela u aktuelnu eru digitalne transformacije i svojevrsnog oživljavanja metoda, modela i medija sećanja koji potpuno menjaju odnos zajednica prema ovoj baštini. Stoga autorka sagledava arhive kao žive i interaktivne baze koje predstavljaju prostore ne više samo čuvanja već i upotrebe, direktne participacije, pa i kreiranja baštine. Novomedijske arhive, kako ona ističe, više ne skladište sećanja već nude mogućnost njegovog stvaranja, a arhivska praksa sastavni je deo savremenih navika pomoću kojih ljudi pamte. Uvodeći u raspravu pojam *umreženog* i osvrćući se na pojam *konektivnog sećanja*, autorka vešto opisuje savremeni trenutak u kojem je „sećanje konstantno dostupno i funkcioniše u neprekidnoj sadašnjosti“, te ukazuje na digitalnu transformaciju u kojoj je tehnološki razvoj i gotovo svuda dostupan internet preoblikovao uslove pamćenja toliko da sâm trenutak povezivanja postaje istovremeno i trenutak (pri)sećanja.

Milovanovićeve nadalje detaljno analizira period arhivskog zaokreta u digitalnoj humanistici i kulturi sećanja u kojem je percepcija baštinjenih sadržaja promenjena usled mogućnosti preuzimanja zapisa, odabira, premotavanja i manipulisanja njima. Metodološki usklađeni primeri koje navodi odgovaraju principima formiranja digitalnih audio-vizuelnih arhiva, već utemeljenih u svetskim okvirima, a u lokalnoj sredini tek odnedavno sagledanih. Korišćena interdisciplinarna i multiperspektivna metodološka matrica arhivskog zaokreta otvara put ka višedimenzionalnom sagledavanju digitalnih audio-vizuelnih arhiva, u odnosu na transdisciplinarni pristup kulturnom nasleđu, kulturi i umetnosti i njihov razvoj spram praksi novih tehnologija, formata i arhiva.

Drugi deo, sa svoja četiri poglavlja, odnosi se na medije (arhiviranja audio-vizuelne građe), i to: odnose između filma i arhiva u periodu digitalne transformacije, (ne)oficijelne filmske arhive, nacionalno televizijsko nasleđe u (otvorenom) evropskom pristupu, kao i na ekran (arhiva) kao diskurzivni prostor istorije. U ovom segmentu knjige, prethodno temeljno objašnjen pojam arhiva autorka sada tumači u okvirima samog medija televizije i filma,

kao i njihove digitalne tranzicije tokom koje ove audio-vizuelne zbirke postaju metafore individualnog i kolektivnog, posredovanog i medijatizovanog sećanja. Čineći iskorak u samoj suštini razumevanja baštinenja audio-vizuelne građe, autorka nam ukazuje na dve ključne promene. S jedne strane, pojam filmske publike, kako nas uverava, usled razvoja medija i načina njihove upotrebe više ne sme biti sagledan kao jednina, već danas govorimo o publikama kao zbiru komentatora i koučesnika koji daleko prevazilaze pasivne gledaoce. S druge strane, prevaziđen je i koncept isključivo fizičke zaštite analogne audio-vizuelne građe prilikom digitalizacije, pa je danas neophodno i unapređenje mogućnosti za njenu dalju upotrebu, interpretaciju i kontekstualizaciju. Bivajući u potpunom skladu sa savremenim teorijama baštinenja, u kojima koncept nematerijalnog nasleđa odnosno značaj procesa, rituala i aktivnosti manjih zajednica prevladava, autorka dakle naglašava tranziciju od isključive brige i interesovanja za materijalnost filmske trake do kulturnog značaja filmskih arhiva u oblikovanju (nove) istorije filma. Ona napominje stoga da, iako digitalizovano, nasleđe neretko ostaje nevidljivo ukoliko je nemapirano, neumreženo i nedostupno. Remedijativizovani život u digitalnom prostoru, s druge strane, treba da čuva „patinu filmskog zrna“ odnosno da i vizuelno poziva na promišljanje svih procesa koji su uslovlili život audio-vizuelne građe. Ovako prihvaćen metod čuvanja, kroz pristup baštini koji autorka predstavlja koristeći relevantne primere, vodi čitaoca ka zaključcima o transformaciji samih sećanja iz nacionalnih u transnacionalne, a posredstvom medija i audio-vizuelnih arhiva.

Iako pristupajući temi iz već navedenog teorijsko-metodološkog okvira, Milovanovićeva ovu analizu čini sveobuhvatnom ukazujući i na zakonske regulative kada je reč o autorskim pravima, uredbama o dostupnosti i upotrebi arhiva u savremenom digitalnom okruženju, ali i dajući uvid u rad institucija filmskih arhiva, što svakako jesu nezaobilazne teme kada je reč o procesima baštinenja audio-vizuelne građe.

Najzad kako smo i na početku napomenuli, temeljeći svoje istraživanje u lokalnoj sredini, odnosno na prostoru bivše Jugoslavije, autorka opravdano postavlja pitanje: „Kakva je budućnost jugoslovenske televizijske prošlosti?“, dajući kritički osvrt na proces digitalizacije i redistribucije audio-vizuelnog nasleđa Jugoslavije putem novih medijskih platformi. U ovom segmentu monografije ona otvara izuzetno značajno pitanje građenja kolektivnog pamćenja i identiteta kroz platforme RTS Planeta i HRT i rasvetljavajući nam važnost pitanja: šta se digitalizuje, zašto i kako se to zatim prezentuje, u kom trenutku, gde i koliko. Secirajući odabrane primere, ona nam vešto predstav-

lja modele manipulacije građom, njene aproprijacije i rekontekstualizacije, te tendenciozne alteracije između prošlosti i sadašnjosti koja ciljano zavodi publiku i postaje opasan alat.

Ova veoma značajna monografija relevantna je, dakle, za savremeni trenutak na više nivoa. S jedne strane, ukazuje se na digitalnu transformaciju i arhivski zaokret koji predstavljaju novo razdoblje u kulturi sećanja i načinima konstruisanja identiteta posredstvom (pokretnih) slika kojima smo preplavljeni. Takođe dat je uvid u promenu percepcije prošlosti i participaciju sa živim ili pak oživljenim arhivama, odnosno učešće u njihovoj kreaciji. Posebno ipak treba izdvojiti da za aktuelni trenutak izuzetno značajan doprinos monografije jeste naučno utemeljeno i primerima jasno predstavljeno pitanje odgovornosti baštinjenja, dostupnosti, interpretacije, pa najzad i manipulacije danas veoma dostupnom audio-vizuelnom arhivskom građom. Monografijom *Nove arhive: mediji, žanrovi, formati* autorka je, dakle, postavila čvrste temelje, istovremeno nudeći inspirativno i promišljeno štivo koje podstiče na dalja razmišljanja i transdisciplinarna istraživanja koja će nastaviti da popunjavaju nikada nekompletirane arhive znanja.